
IDENTITET ŠANTIĆEVE INSPIRACIJE

Poezija stvarana andeoskim riječima

Poezija Alekse Šantića nedvosmisleno pokazuje da zakone ovozemaljskog života određuju zakoni ljubavi, jer kako drugačije objasniti pjesnikovu okrenutost zavičaju, čovjeku i ljudima. U toj ljubavi je Šantićev način mišljenja i njegov stil života – da je zavičajnost suština življenja, pa tek sve ostalo. Zakon ljubavi koji počiva na zavičajnosti maksimalno razbistrava razum, pročišćava srce, proširuje vidokrug čulnosti, izoštrava umnost, rasprostire i produbljuje duhovnost. Šantićovo ja nije moglo bez svog hercegovačkog zavičaja, bez njegovog ti.

To zavičajno ti je pjesnikova neophodnost i uslovnost.

Ljudska hercegovačka riječ sjedinila se s tvoriteljnom pjesnikovom riječi. Tim sjedinjenjem riječ je postala otkrovenje, postalaje sam život sa svim njegovim moćima. Sve se izdogađalo u skladu s već rečenim zakonitostima ljubavi, jer pjesnikova uzbuna čula posljedica je tvoriteljne hercegovačke svjetlosti i prozračnosti podneblja. Paradoksalno ali je tako - težina i mukotrpnost hercegovačkog života proizvodi ljubav prema njegovoј ljepoti u vrhunaravnoј i božanskoј datosti. Da nije toga, događajnost života ne bi bila primjetna, ne bi bila pokretačka i tvoračka. Svjetlost otkriva hercegovačku događajnost, svjetlost pjesnikove riječi, jer tvoriteljnost obznanjuje istinitost čovjeka. Šantićeva pjesma je ta koja pokazuje da je među ljudima dobra volja, da zakoni ljubavi daju osmišlenije života i vaskrsenije svijeta, kao da riječ smrti nije ovdje posljednja riječ. Stoga se ima utisak da Šantićeve pjesme govore andeoskim riječima, onim istim riječima kojima je Tvorac osmišljavao stvaranje svijeta, jer Šantić na hercegovačkom životnom diskursu stvara svoj lirski čudesni svijet. U ovim pjesmama nastavljen je božanski glas i njega kao da održava božanska energija. Šantić je nosio Boga u sebi, pa tu sadržajnost imaju i njegove pjesme, jer kako drugačije

objasniti tu pjesnikovu moć da zakone ljubavi u zavičajnom hercegovačkom životu, očigledno, uvjerljivo i ubjedljivo približi i otkrije kako svom vremenu, tako i budućim vremenima. Univerzalni jezik pjesme preobražava se u iskustvu Šantićeve vjere, one vjere u Boga i u čovjeka. Čovjek (uz) nosi Boga, a Bog održava čovjeka.

Šantićevo pjevanje je i slavljenje ljubavi, pa i onda kada zaobilaznim putem ipak stiže do slavlja ljubavi, jer ljubav je bogosluženje životu. Pa otuda je Šantićevo pjesničko bogosluženje divinizacija života u njegovim najrazličitijim pojavnostima. Sve je tu prethodno duboko doživljeno i proživljeno, a tek onda stihom i pjesmom iskazano. Tu je razlog zašto su Šantićeve pjesme uvijek aktuelne, jer one su zasnovane na etosu vjere i snazi narodnog glasa (vox populi – vox dei). Po tome je Šantićeva poezija stalno životna i stalno savremena, a po tome je čovjeku bliska u svakom vremenu. Šantićeva pjesma je najprikladniji izraz čovjekovog bola, tuge, patnje, straha, užasa, čuđenja, mržnje, vjere, nade, ljubavi, kad o tom uvijek direktno i ne govori. To je struktorna složenost Šantićevog pjevanja i mišljenja. U njima je najautentičnija sila hercegovačkog života i čovjeka u tom životu. Ta i takva Šantićeva riječ je u stanju da sve patnje i užase obesnaži, ali i da osnaži i oživi duh, onaj duh koji hrabri i bodri koji podržava stoicenost, jer njegova pjesma oživljava, preusmjerava i okrepljuje. Šantićeva poezija je Biblija hercegovačkog života, a pjesme te poezije su "šifre" za razumijevanje tog života, jer su te pjesme nadahnute hrišćanskom vjerom, i hrišćanskim iskustvom. Istorija života i poezije bez te vjere i iskustva je nezamisliva u aksiološkom smislu. Bez toga bi bile upitne ljubav, dobrota, pravda, istina i sloboda, a sve su te antropološke odrednice i datosti sveprisutne u Šantićevoj poeziji na implicitan i eksplicitan način, a to znači da je ova poezija "zdravlje" širokih narodnih vjerovanja, nadanja i snoviđenja. Šantićeva poezija je jevangelije čovjekovog hercegovačkog života, a to znači da je ta poezija puna smisla, snage, ljubavi i moći da prezentuje stvarnost i istu da preobražava. Zato je ona životna i životodajna, otpor svakoj beživotnosti, sklerotičnosti, aristokratičnosti i sterilnosti. Ona svojom tačnošću i životnošću usmjerava život i pokreće duh. To je poezija punog smisla i značenja. Njena riječ nije otrovna ali jeste krik, nije porok, ali jeste dobro, ona je strast za punočom života. Mač protiv neljudskog života. Riječ ove poezije je bistra rijeka života, u vrijeme kada se tehnika zločina usavršila, a patologija duha se probudila. Ova poezija upozorava na "mulj" u koritu rijeke života, i da taj "mulj" izbjiga na njenu površinu. Ovoj poeziji je strano svako duhovno zatočeništvo i stran joj je svaki duhovni totalitarizam i uskogrudi ekskuluzivitet. Ova poezija su prozori na čovjekovoj kući, svjetlost u pećini, ospoljavanje čovjekovog unutrašnjeg svijeta, i pounutrašnjavanje čovjekove bliže i dalje okoline i njene diskurzivnosti. U haosu i bezdanu života ova poezija čovjeku traži izlaz, pobuđuje njegov duh i snaži ga na dugotrajnost istrajanja.

Individualnost Šantićeva u poeziji je toliko evidentna da je posebno i ne treba dokazivati, jer individualizam je nešto od čega poezija kao umjetnost živi i opstoji.

Zahtjev za individualizmom je jedina "nedemokratičnost" u zahtjevima poezije. Tim zahtjevom pjesnik je dosuđen poeziji i od nje ne može biti otuđen sve i kad bi htio. U tom smislu pjesnik je od svega slobodan, samo nije od poezije. U toj neslobodi poezija ga vodi u samo središte života i svijeta. Tako je bilo i sa Šantićem, njegov individualizam postao mu je životna i sudbinska vodilja kroz život i poeziju. Tako se dolazi do situacije da poezija nije dijalog, što na prvi pogled izgleda, već monolog suptilnosti, manifestacija života u najrazličitijim refleksima. Šantić je svojim pjesmama pokazao da se poezija ne može marginalizovati u odnosu na život, ali se ne može ni autonomno posmatrati, jer poezija nije sama sebi svrha.

Šantićevo čovjekoljublje je isto što i bogoljublje

Poezija nije apologija životu bez obzira na to koliko je život uronio u njeno "tkivo", jer ona je sama životnost, kako životnost mnoštva, tako i životnost jastva kao prvosti ili kao drugosti, jer poezija je akcija i reakcija na bezbroj načina, sve do u beskonačje. Zato je racionalna kontrola poezije nemoguća, pa i njeno usmjeravanje, jer ona nije jednosmjerna već difuzna, ona je beskrajno

vrtloženje a ne kretanje, ali kretanje života je bogata podloga njenom vrtloženju. To pokazuju Šantićeve pjesme bez obzira na to kakve su motivike i tematike. Individualizacija u poeziji se ogleda i u tome da pjesnikov um i mentalni sklop budu "na nebesima u gledanju" (prema pjesmi svetog Save "Slovo o umu").

Šantićeva poezija, u odnosu na druge srpske pjesnike, pokazuje ukorijenjenost čovjeka u život i života u čovjeku, pokazuje jačinu i čvrstinu saveza između čovjeka i života, jer malo je pjesnika u čijoj poeziji taj savez tako moćno dvosmjerno struji. Iz tog saveza proističe vjera poezije kao sinteze vjere čovjeka i vjere svijeta. Nigdje se životne suprotnosti ne prepliću i mire kao u poeziji, jer ta oksimoroničnost poezije raskrilaže paradoksalnost života. Šantićeva poezija je u tom smislu molitveno tihovanje, žuborenje života u detaljima po širini i dubini. Ova poezija od najrazličitijih suprotnosti harmonizuje život, utkiva javu u san i san u javu, jer mističan i praktičan život šumori u ovoj poeziji. Život je plodonosan jer je zasnovan na ljubavi i vjeri da se loše može pretvoriti u dobro, jer takva pretvorba je u samoj osnovi čovjekovog djelanja i nadanja. Zato je u ovoj poeziji prostor lijepog, dobrog i istinskog u stanju i službi uzvišenosti života. U toj uzvišenosti ostvaruje se čovjekov život sa svim njegovim uspjesima i padovima, s klicom pada u uspjehu i uspjeha u padu. Takva poezija ne može biti kao lažni svjedok, jer ona baštini svjetovni (zemaljski) i duhovni (nebeski) život, jer njena je amplituda, u stvari, peta strana svijeta, ona vertikala koja proizlazi iz četiri zemaljske strane svijeta. To znači da je Šantićeva poezija nadahnuta svakodnevnim čovjekovim životom, sa izazovima i biblijskog je karaktera, jer njegova ljubav prema čovjeku neodvojiva je od ljubavi prema Bogu. Šantićovo čovjekoljublje je istovremeno i bogoljublje i obrnuto. Od te dvosmjernosti živi životvornost vrela ove poezije, i ona je doprinos do kog je stepena pjesnik Šantić stigao u svojoj individualizaciji kao pjesničkoj prepoznatljivosti. Čovjekovo spasonosno stanje je u ljubavi prema drugom. Stepen te ljubavi potpomaže Šantićeva poezija, potpomaže, jer su istrošeni i život i ljubav, ljubav u životu i život u ljubavi. Identitet ove poezije počiva na ortopraksiji života i ortodoksiji želja svakog pojedinca da mu život bude ljepši. Ružan život poezija ovog tipa pojedincu čini snošljivim, jer život pojedincu i život svijeta međusobno se dopunjavaju, kako u praktičnoj tako i snovnoj dimenziji. Šantić je pjesnik koji je svjestan da je sve ono o čemu pjeva u svojim pjesmama nerazdvojni dio cjeline. Ta i takva istinitost Šantićeve poezije

dokazala se u potonjim vremenima, pa i u ovom našem vremenu. Tu trajnost ova poezija treba da zahvali i semantičkoj dimenziji koju posebno potpomaže njen misaoni sloj, ako strukturalistički zavirimo u slojeve ove poezije. Ingarden prepoznaje pet slojeva u književnom djelu, sa dominacijom nekog od njih. Šantićeva poezija je svojevrsni duhovni orijentir, jer je glas o narodu hercegovačkog krša, koji je izrastao iz narodnog glasa (neke pjesme se doimaju kao narodne lirske pjesme). I kad se govori o tegobnom čovjekovom životu ova poezija zrači antropološkim optimizmom, jer život uvijek daje mogućnost savladavanja zla, a to znači da ova poezija nudi mogućnosti i pomaže pojedincu da dode do sebe, ali i srpskom narodu da sazna svoju sudbinu, pogotovo danas u vrijeme najveće globalizacije koju je svijet ikada video, potpomognutu internetom. Šantićeva poezija kao da čovjeku prezentuje moguće stranputice, ali i puteve. Usmjeravajući ona postaje smjernica, jer svoju pletenicu gradi od svjetovnog i duhovnog, koji su u životu nerazdvojni kao čovjekova duša i čovjekovo tijelo. To uplitanje podrazumijeva sliku vremena i ljudi, jer s tom "tačnom" i složenom slikom može se ići u susret budućim vremenima. Po tome sa sigurnošću možemo ustvrditi da je Šantićeva pjesma savremena i da je Šantić naš savremenik, naš savrsnik, jer java i snovi njegove poezije su i naša java i naši snovi. Šantić je u samom srcu svog vremena i svog hercegovačkog prostora i zato je u našem vremenu, jer kada bi se simbolika motiva, kojima je pjesnik okrenut, složila po semantičkom rasporedu, dobili bismo jednu pjesmu o hercegovačkom čovjeku koja do našeg vremena ne bliјedi.

Šantić je svakim svojim stihom u fokusu čovjekovog bića, a time i u fokusu sredine i vremena. To fokusiranje je izraz pjesnikovih prevrelih unutrašnjih stanja, pa se počesto obznanjuju kao isповijedna sugestivnost. Kod takvih pjesnika amplituda bića lirskog subjekta kreće se od sanjarenja do opipljive životne gorkosti. U tom smislu Šantićevim stihovima damara kreativna spoznaja da se stvaralačka energija bića ne sme uludo potrošiti. U osnovi Šantićevih pjesama leži nepatvorena ljepota, a ta ljepota temelji se na skladu, a sklad na muzici stihova, melodiji i ritmu.

Taj lančani slijed je šantićevski tematizam u najpozitivnijem smislu te riječi, jer u pravilnom okviru pjesme (i opusa) nalaze se njeni pravilni dijelovi. Pravilnost okvira i dijelova unutar njega uveliko je ovisan od simetričnosti ili asimetričnosti stiha, a onda i strofe i njene ritmičke i melodiskske istosti. U ustaljenim formama jasnoća njegovog hercegovačkog svijeta biva i jasnija i svjetlija. Šantić ima prema tom svijetu urođeno sređen odnos, jer je suvereno i nenametljivo u sklad pjesme utkivao i uplitao melodiju, značenje i ritam.

Aleksa Šantić pjesnik ljubavi i svjetlosti

U pjesmi Alekse Šantića je sve semantoidno baš zato što je doživljajno. Šantića je inspiracija uvijek vodila u osjećanje doživljenog, a potom u doživljaj osjećanja. Na toj relaciji on se njihao i okretao kao list breze na povjetarcu. U tom smislu Šantić je sav od svoga hercegovačkog svijeta: osjećajno zapitan i osjećajno upućen.

Biserno hercegovačko podneblje je atmosfera Šantićevih pjesama, u kojem iz radosti izlazi tuga a iz tuge radost, a to su "uslovi" da Šantić bude pjesnik ljubavi i svjetlosti, ukoliko shvatimo da je ljubav sama po sebi svjetlost (nauka govori da se u mozgu pale bezbrojne lampice), a da je svjetlost ljubav data svijetu od njegovog Tvorca. Sve su to datosti i pretpostavke za očiglednost ljudskosti, u Šantićevim pjesmama i po tome se malo koji pjesnik može porediti s njim. Može se slobodno reći da Šantićeve pjesme naseljava ljudskost, jer ta ljudskost podrazumijeva sveprisustvo čovjeka u manifestacijama života i svijeta. Ljudskost, kao apstrakcija konkretne čovjekove tjelesnosti, uvijek se otima uobličavanju i prezentaciji, ona je nevidljiva u vidljivom i vidljiva u nevidljivom. Ona je bljesak i odbljesak istovremeno ako smo spremni da nas "zateče" i "uveđe" u budno stanje.

Sredina u kojoj biće egzistira puna je apsurda, kontroverzi i protivrječnosti, ali je Šantićeve biće svjesno da je i apsurd klica života, jer je evidentno da je biće, kao takvo, i pored ostalog, opsjednuto

traganjem za srećom, nagonski je ka tom usmjeren. Zato Šantić svakodnevno obično pretvara u uzvišeno, vršeći strogu selekciju motiva i lirskeh slika. U tom smislu vispreniji čitalac će "otkrivati" ono što je pjesnik prečutao, da bi shvatio veličinu onoga šta je i kako je rekao, da li je to u sonetnom pravilu (zakonu) teze, antiteze i sinteze, ili je u "usložnjavanju" tercinske slikovitosti i neposrednosti ("Jedna suza", "Ej, konjicu"), jer Šantićev iskaz u cijelosti je zasnovan na jakoj doživljajnoj osnovi i dubinskoj opservaciji životnih manifestacija. Skoro sokolovskim okom on zapaža kretanje i stanja tog kretanja.

Šantić je svjestan da sve što se dešava u hercegovačkom podneblju, najčešće paradoksalno, dešava se u biću i zato je ova poezija puna unutrašnjeg nagona, ali da sve to pojačavaju i spoljašnji faktori, pogotovo istorijski, jer antropološki gledano biće se ne može zamisliti bez sredine. Na "najobjektivniji" način (ako je poezija suština istine) Šantićeva poezija supstancijalizuje hercegovačku dramu dešavanja. U "predočenim" motivima to je skala najrazličitijih boja. Popunjavajući tu svoju skalu boja i zavičajne uzavrelosti Šantić je izgrađivao i skalu svoje zapitanosti o svijetu i životu, jer nema spoznaje bez upitanosti. Vrednosno je ta upitanost imenljiva, bilo da se radi o pjesmama sa istorijskom, socijalnom ili misaonom podlogom, jer Šantićeva očekivanja, bez obzira na to o kojim je motivima riječ, uvijek su i široka i duboka, jer u njegovoj simbolici i metaforici, stegnutim u slike, pulsira ta širina i dubina "predočenog temata". Kod Šantića je pravilo da zanos stiha ublaži "priču" u njemu, pa i tamo gdje nam se čini da se priča izmigoljila ("Ostajte ovdje", "O, klasje moje", "Mi znamo sudbu"). Time upravlja moćni pjesnikov doživljaj, jer Šantić probrano vaja "pojave" iz lavirinta svoga hercegovačkog zavičaja. U takvom lavirintu, punom životnih nedaća, pjesnik je stvorio prepoznatljivu "ravnotežu" pjesnikovanja. Tu se, prije svega, misli na tonirane doživljajne skale bića, ali i skale optimističkih i mračnih i maglenih stanja u tadašnjem društvu. U tom smislu klatno ove poezije ima veliku amplitudu. Fantazam Šantićeve poezije je životan i to je ono što plijeni i zaokuplja i današnjeg čitaoca, u pitanju je životnost do duboke ukorijenjenosti u život bića i sredine u kojoj je biće ("Proljeće", "Ne vjeruj", "Jesen" i dr.).

Svaki pjesnik se pobrine da svojim pjesmama pokaže koliki je nezasitnik životom pa i Šantić. Ta nezasitost se ogleda u želji da uživa u ljepoti svijeta i žene. Ljepota je za Šantića piće koje opija i rastvara pjesnika da govori "istinu" o svijetu, životu i biću (Persijanci su imali svetkovine kada su

se opijali da bi govorili istinu, kod Rimljana je nastala izreka da je istina u vinu). Kod Šantića je istina u ljepoti i ljepotu treba posjedovati, a nikako samo o njoj maštati magleno i neobuzdano ("Proljeće", "Ne vjeruj"). Šantićeva ljubavna poezija je, u tom smislu, poziv na život, jer on svojoj dragoj kaže: Dođi, čekaću te ("Ne vjeruj"). U tom pogledu, Šantić ne pokazuje suzdržanost, on u ljepoti i s ljepotom hoće preživjeti ovozemaljski i iskušiteljski život, jer čovjek je uvijek na gubitku sem ako nije našao utjehu u ljubavi (prema Meši Selimoviću), a ljubav je najsavršenije otjelovljenje i oduhovljenje ljepote. Doduše, kad je u pitanju ljepota i odnos prema njoj, Šantić ne dozvoljava da mu se strasti uskovitlaju, on ih u stihu čini ljudskijim, a to znači smirenijim, on ne "luduje" obješenjački. Žar vlastite vatre i vlastitog pakla Šantić je amalgamisao stihovnim tihovanjem, prolazio je kroz svoja osjećanja i sa svojim osjećanjima kroz život kao lahor kroz šumu, nježno i lepršavo. Šantić je pjesnik koji treperi na žicama svoje osjetljive duše. On puno življenje ne ostvaruje na talasima erocičnih pomama. On ima skoro viteški odnos prema ženi (primjer B. Strahinje je u tom smislu instruktivan, jer kao vitez opršta svojoj ljubi dvostruko nevjerstvo). Doduše, Šantić ženi ništa direktno ne opršta, ali i ne kaže da će se ljutiti ako njegova draga ne dođe u baštu. Prigušujući svoje emocije, on joj predlaže da i ona uživa u ljepoti, kada se rodi mlado proljeće i zamiriše jorgovan plavi. Kod Šantića se ono što se želi izjednačava s onim što se može. Može se mnogo ako se posjeduje senzibilnost prema ljepoti, a dati život je ljepota nad ljepotama i pjesma nad pjesmama.

Božanska dužnost poezije da beznade pretvori u nadu

Kod Alekse Šantića je spajanje dva bića spajanje ljepota, dviju pjesama prirode i života, jer biće je život prirode i priroda života. Šantićeva osjećanja se naprsto razlivaju, ona nečujno i neosjetno osvajaju kao plima. Njegova osjećanja kao plima potapaju njegove obale, i njegova pučina plava spava u ljepoti vlastitog doživljaja. Šantićeva rakursika na tu temu bitno se razlikuje od Rakićevog gospodstvenog odnosa prema ljepoti, ženi kao ovozemaljskoj inkarnaciji te ljepote, od Dučićevog fikcionizma o ženi ljepšoj no sve žene (nestvarnost ljepote), od romantičarskog idealizma o vazdušastoj ljepoti i njenoj božanskoj prirodi, dakle, nedostižnoj.

Šantić se zaputio stazama ovozemaljskih stremljenja, kojima hoda čovjek (biće) sa svojim željama i

snovima, ali sa sviješću da je ukorijenjen svevremeno i istorijski, dakle prolazno. Moramo priznati, ipak, da se u Šantićevoj poeziji kovitlaju strasti na način primjerena čovjeku (biću) kao ovozemaljskom djelatniku i tim je Šantićeva poezija obezbijedila sebi trajnost, jer su životni problemi čovjeka uvijek stvarni, jer proističu iz istoričnosti čovjekovog života. Šantićev zanos je razuman a to znači da je pregalački, u službi prevladavanja antropoloških mijena.

Šantićev zanos je ona pomoć njegovim pjesmama da dobiju umjetničko otjelotvorene, a primjereno čovjekovom naporu da savlada svakodnevna iskušenja. Sve što Šantić radi, radi sa osjećanjem snažnog osjećanja prema biću i sredini u kojoj to biće prebiva. Taj uzavreli zanos je paradigma u koju staju sve duhovnomentalne datosti njegovog lirskog subjekta, datosti koje se usložnjavanjem primjere datom pojavnom obliku.

Šantić je traser takve vrste poezije, jer je Šantić snagom svoje imaginacije uspio da otvori dveri kroz koje vodi put u ljepotu svakodnevnog bitisanja, sa uzletima i padovima učesnika tog hercegovačkog bitisanja. On silno saosjeća sa sudbinom brojnih bezimenih životnih pregalaca i podvižnika, jer su svi svjesni, a i sam pjesnik, da se život pored svih ljepota, pretvorio u nedokučivi apsurd. Faktografija Šantićeve poezije govori dovoljno o njegovom unutrašnjem naboju i nagonu, i o rasponu tog unutrašnjeg "rasipanja". U tom smislu, Šantiću je dobro znano da se misao i osjećanje najbolje otkriva kad prolazi (putuje) kroz autora, kroz sebe. To putovanje i osjećanje i misao prizemljuje (kad srce zapišti misao je kriva). Šantićeve misli i Šantićeva osjećanja ne lebde van života, jer su u svojoj neobičnosti duboko stvarni i široko životni.

I nogama i glavom Šantić je bio na zemlji (nasuprot pjesnicima koji su glavom bili u oblacima - Laza Kostić). Zato se za njegovu poeziju može reći da je put, život i istina, da je jevanđeoski svetilnik bića. Šantićeva poezija osvjetjava, čisti dušu i stvara jasnu predstavu o životu ("Na povratku", "Mi znamo sudbu", "Pobednik"), o životu u kojem se bol uzdiže do radosti, ali i radost pada do bola. Iz Šantićevih stihova izvire na sve strane, bez obzira na to kojom se temom pjesma bavila, odziv pjesnika na nijemi glas njegovih sunarodnika, na tišinu ljudskog očajanja. U vremenu svekolikog rasula, ugroženosti, kako nacije kojoj pripada, tako i čovjeka uopšte, Šantić se podigao u moru svekolikog padanja da ispjeva svoju pobjedu pjesmu ("Sloboda", "Mi znamo sudbu", "Gdje je razmah snage"). Šantićeva jasna pjesma čuje vapaje i uzvisuje nadu onih koji stradaju. Šantić se "sukobljava" s okamenjenošću očajanja širokog puka ("Veče na školju").

Dužnost pjesnika po Šantiću je da oživotvori život, jer pobjede se dešavaju u duhovnoj oblasti. Beznađe pretvoriti u nadu, to je čovječanska i božanska dužnost poezije. Šantić je svojom poezijom i tješio i budio. Po tome je ova poezija i na hrišćanskom putu, jer bezobličnom haosu osjećanja daje harmoničnu formu i misao, odvaja svjetlost od tame, u tami vidi svjetlost, u tuposti materije zasija duh stvaranja i uređivanja, uz svijest da bogato osjećanje mora da se "utamniči" slogovima, riječima i stihovima koji to osjećanje javljaju (otuda je Šantić osjetio potrebu da tu tjeskobu "razmrda" oblikom strofe, dužinom pjesme i rasporedom rime, da mu se osjećanja ne rasprše), jer ova poezija djeluje katarzično, i kad je u pitanju individualni i kolektivni lirski subjekt. Ta katarzičnost ostvaruje se čarima jezika, poznavanjem duše i duha naroda srpskog, dobrim poznavanjem društvenih prilika date epohe na prelazu stoljeća, a to znači da se umjetnički senzibilitet ovog pjesnika ne može razlučiti od duha sredine (i vremena) u kojoj se formirao. Sintaksu pjesničkog jezika Alekse Šantića oblikovao je čisti hercegovački jezik i životna dinamika hercegovačke sredine. Najbolja svojstva tog jezika (njegova slikovitost i prirodnost) i te sredine (čovjekova aktivnost) sublimirani su u Šantićevoj poeziji. Zadivljuje Šantićev osjećaj za boju i miris zavičajnog ("Veče na školju", "O klasje moje"). Kao da se iz palimpsesta sredine i vremena iznjedrila ova poezija, jer u njoj dominira "faktografija" pjesnikove sredine. Recepција ove poezije uvijek će polaziti od te "faktografije". Ako bismo motive po njihovim simboličkim isijavanjima složili po "semantičkom" redoslijedu, formirali bismo jednu izuzetno složenu pjesmu, jer za Šantića je umjetničko ekvivalent istinitog, a istinito ekvivalent umjetničkog; između te dvije pjesnikove konstante znak je jednakosti. Šantić je "alhemičar" pjesničke discipline, jer i umjetnost i istina podrazumijevaju takvu disciplinu. Šantić je absolutni "metafizičar" sa svojim "Zapisima o sredini, vremenu i ljudima". Šantić nije stanovnik "kule od slonove kosti", jer je na suprotnoj strani od

larpurlartizma. Šantić je umjetnički angažovan u sredini i podneblju, kako prikladne, tako i primarne odgovornosti, jer ovaj se pjesnik ne bavi životnim efemerijama (ako za poeziju tako nešto postoji), zahvaljujući impresivnom poznavanju svoje sredine i svoga vremena. Svojim pjesmama (jezikom i slikom) Šantić je "konzervirao" sredinu koja se neminovno mijenja i vrijeme koje neumitno prolazi.

Svaka Šantićeva pjesma srećan trenutak nadahnuća

"Prirodni" pjesnički govor Alekse Šantića jeste slika s kojom nevidljivo postaje vidljivo, detalj postaje važan i nezaobilazan. Tuga u ovim slikama ima katarzično značenje, magija uzvišene i potresne ljepote pulsira u ovim poetskim slikama. U ovim slikama je ljudski odsjaj vječnog čovjekovog iskupljenja zbog grijehova koje sam pravi, jer premalo radi na sebi zbog egocentrizma u vlastitom svijetu.

Prema tome, u oblasti zemaljske riječi hercegovačkog podneblja, Šantićeva poezija ljepotom pjesničke slike čini život snošljivijim, približava nebesku ljepotu zemaljskim smrnicima. Šantićeva poezija je po tome "obred" proizašao iz savremenog poznavanja ljudskih duša. Iz znanja jezika i njegovih izražajnih čari. Svaka Šantićeva pjesma je sretan trenutak pjesnikovog nadahnuća, kad se izazov pretvara u uzvišeno (ali ne i patetično), orošen blagodatima zavičajnog "šarenila" (snaga zavičajnih zvukova i boja). Sve je to na fonu otkrivanja božanske ljepote i istine, jer poezija stvara, a stvaranjem čisti (prociscava) i osvjetjava. U ovoj poeziji, putem slike i zvuka, kao da se materija uzdiže do duha, materijalno postaje duhovno, a duhovno postaje pristupačnije i opipljivije. U unutrašnjosti ove poezije delikatno (kao malo kod kog pjesnika) pulsira sinestezija kada bol radosti prelazi u radost bola i zato će recepcija ove poezije uvijek tražiti senzibilnijeg i istaćanijeg recipijenta, jer pjesma treba da vaskrsne u primaocu (slušalac, čitalac), ali i primalac da vaskrsne u pjesmi, koja mu tim činom postaje duhovni diskurs i zavičaj. Ova poezija kao na dlanu pokazuje i svjedoči koliko je raznovrsna i beskrajna čovjekova tuga i nostalgija, ali i u kojim dimenzijama možemo očekivati dodir s obećanom božanskom ljepotom. U načinu kako Šantić koristi boju, zvuk,

semantiku riječi, leži značenje pjesme, i onaj hrišćanski odnos prema "prikazanim" pojavama i predmetima. Kad Šantić pjeva (piše) o tami svog vremena, on to čini da bi pridonio izgonu te tame, jer je poezija, po svom biblijskom pozvanju, izgoniteljka mraka i tame.

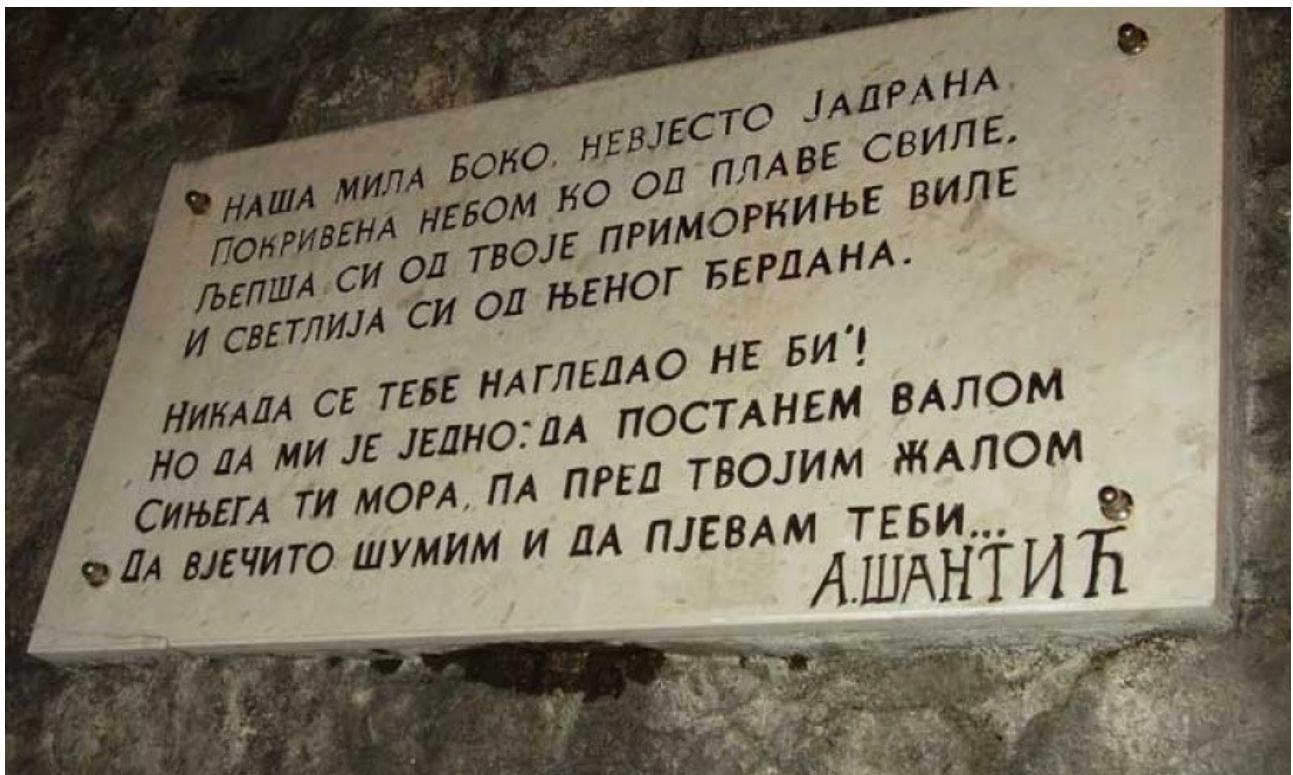
Po tome je Šantić jevandelski svetilnik, jer velika poezija, a Šantićeva to jeste, biva čovjekov put, čovjekova istina i sam čovjekov život. Time poezija postaje čovjekov putovođa kroz zamršene životne laverinte, jer je ona kadra da vidi unaprijed i da vodi u nedosegnuto. Iz dubine noći (poput biblijskog Jakova) Šantić pokazuje pravac prema svjetlu. Svaka Šantićeva pjesma, bez obzira na osjećanje u njoj, jeste bljesak odsjaja životne zore u hercegovačkim jutrima, danima i večerima. Šantić iz tame života obnavlja radost svijeta. On podsjeća čovjeka da postoji voda i vatra života, na siromaštvo beskrajno, ali i na bogatstvo siromašnih, jer su u čvrstoj vjeri, na vrijednosti ljepote žrtvovanja, na utjehu u tugama, nedaćama i mukama, na slogu i bratstvo poniženih i ožalošćenih, na silnu potrebu opštenja među ljudima, na moć praštanja kao božanske vrline. Veliki se čini napor ovom poezijom da se božansko pojavi u čovjekovom i čovječanskom, dakle, u jevandelski djelotvornom, jer čovjek ne treba biti "tužni duh" (Aleksandar Blok: "Posle dvadeset godina"). Šantić pomaže čovjeku u njegovom pjevanju i putovanju kroz bespuća života ka vlastitom proplanku sreće i zadovoljstva.

Šantić nije dozvolio da mu se nacionalna usmjerenošć izgubi u estetizmu i artizmu, jer je za naše pjesnike s početka 20. vijeka bilo prihvatljivo da pod uticajem evropskih kretanja, prije svega simbolizma i parnasovaca, budu udaljeni od narodnog genija (Herder), kome su bili okrenuti romantičari. Šantićev modernizam nije odbacio ono čemu su bili usmjereni romantičari - nacionalnu tradiciju. Zapravo, poezija Alekse Šantića uvažava dvije egzistencije: ljudsku i pjesničku, tako da je sudbina pjesnika i naroda neraskidiva i nedjeljiva. Elaborirajući tragične momente iz života hercegovačkog življa, otkrivao je sudbinsku uslovljenost poezije životom, a ne života poezijom, jer život se prelama u ponornim dubinama Šantićeve poezije i uslovljava tu poeziju. Za Šantića je porijeklo nade egzistentno, a ne metafizičko, pa prema tome ni pjesničko, jer je sam život sa svim ogoljelim datostima izvor i utočište nade i poezije. Šantić nije tip pjesnika koji živi dok može da pjeva, već pjeva dok njegov narod, i on s njim, može da živi i egzistira, jer ovaj pjesnik ne brani sebe pjesmom već pjesmu sobom, svoj narod, on ne traži Euridiku (što su radili romantičari a posebno simbolisti), već budnu svijest svoga naroda, njegovu vjekovnu patnju vaskrsava u svjetlo i spoznaju. Drugim riječima, istinsko Šantićovo poetsko postojanje je najtješnje vezano za sudbinu naroda, pa otuda je smisao njegovog pjevanja uslovljen smislom postojanja, a to je potpuno suprotno od poetike simbolista.

Šantićev govor poezije (i u poeziji) je pjesnikova artikulacija životnog iskustva i saznanja kako lične i kolektivne empirije, tako i samog jezika. Intenzitet tog govora baziran je na "redoslijedu" poetskih slika i detalja koji grade te slike kao njihova objektivna i misaona stvarnost. Poetske slike kao "govorni pojmovi" i njihov "sadržaj" svojim "oprekama" doprinose dinamičnosti govora ove poezije (u slikarstvu se ta opreka vidi na razlici svjetlo tamno). Poezija je rezultat nekog neuhvatljivog mentalnog procesa u pjesniku, prethodnog čina koji daje "pečat" ne samo predmetu pjesme putem govora, već i jeziku pjesme, koji znači više od toga da je pjesma svojim semantičkim sadržavanjem obavijest ne samo o predmetu govorenja (pjevanja), već i samo pjevanje (govorenje). Sve je to kod ove poezije tako "stvarnosno" ispleteno i uvezano kao u paukovoj mreži (kroz četiri rupice pauk "upreda" oko četrdeset hiljada mreža u jednu). "Činjenice" su da je pjesnik iz "sadašnjosti" viđeni svijet organizovao u pjesmu, jer taj utisak ostavlja svaka pjesma bez obzira na to da li zalazi u prošlost ("Pretprazničko veče") ili je stanje prezentnosti pjesnikovog raspoloženja.

Rasplamsan pjesnički žar pod hercegovačkim nebom

Pjesnik Aleksić lako proniče u samu suštinu sebe i života svijeta, jer za njega je bitnost objektivnog svijeta više od bitnosti, pa su njegovu "realnost" prenaglašavali u ukupnoj poetičnosti njegovog pjevanja i mišljenja. Subjekt u takvom svijetu ne gubi se, već "dolazi" do sebe.

On je posrednik svijetu kao što je i svijet posrednik njemu. Ova poezija pokazuje da subjekt nije u nastajanju u predmetnosti svijeta i života, već je u nastajanju sa svim onim što ga čini subjektom, uključujući tu govornost njegovog jezika. Hjerarhija pri tom nije u prvom planu, jer je iz slike u sliku izmjenjivost subjekta i predmetnosti svijeta tako "frekventna" da se učini prisutnjom već rečena dinamičnost u "vrteški" pjesme. Neka neuvhvatljiva snaga "privida" djeluje više kao "sredstvo", a ne kao "svrha". To je jedan od razloga zašto ove pjesme služe oduhovljenju i saznanju u kojem ima "znanja" i saznavanja, jer ove pjesme posjeduju naglašeniju semantičku i misaonu ekspresivnost. U njima je sabrano neobično moćno duhovno iskustvo, jer sama konstrukcija pjesme upućuje na kreativnu silu koja stvara. Ta sila nadilazi stvarnosnu "potku" (kao što se vjeruje u mirotičivost slike - ikone, moglo bi se po kreativnoj sili koja stvara pjesmu vjerovati i u mirotičivost pjesme). U poeziji je bitno kako se govori, ali i ko govori, ima li u pjesmi nekoga i o čemu je riječ, a u Šantićevoj pjesmi uvijek ima "tamo nekoga" i jasno se zna o čemu je riječ.

U Šantićevoj pjesmi riječi "otkrivaju" i ne "objašnjavaju" suštinu kao što to u slikarstvu ne čine linije i "definisane" površine. Vatra Šantićevih pjesama se s mjerom pali i s mjerom gasi (prema Heraklitovim izrekama). Naprezanje "materije" (govora) čini se s mjerom, pa je to jedan od razloga zašto je Šantić izdvojena pjesnička pojавa vremena srpske moderne. Ove pjesme "otkrivaju" život kao takav (kao život), ali i kao život pjesme. Tim kvalitetom omogućava se uvid u suštinu svijeta, u samu srž egzistencije i esencije (subjekta egzistencije). Do te suštine možda bi se stiglo čistom riječi, a to je stanje zanemjelosti.

Šantić je pjesnik porodične atmosfere. U sobi i kući njegovog djetinjstva sve je od predmeta i detalja, i kad govori o ocu, i o majci, i kad govori o zavičaju, snaga tog intimizma leži u zaljubljenosti u zemaljsku (zavičajnu) raskoš. Za tematiku svakodnevног života pjesnik se vezuje kroz pojave i figure tog života, kao i hercegovačke pejzaže ("Boka", "Pred kolibama", "Sijači"), kojima pjesnik pjeva "oproštajna slova sirotnu težaku" ("Pogreb"), kroz koje "vjetar selom nosi

elegiju bonu" ("Pogreb"). U kontrastima životnih hercegovačkih manifestacija otkriva se i pjesnikovo (i životno) unutrašnje vibriranje. U tom vibriranju pjesnik izjednačuje prošlo sa sadašnjim, žive i mrtve, bića i predmete, uspostavljajući tako tajanstveni dijalog sa svojim i prošlim vremenom, s ljepotom u konkretnom astralnom smislu, vaskrsavajući snažno osjećanje, raznolikost ljepote u hercegovačkim pojavnostima, a sve to kroz melodiju i misao oplemenjenu rimom i raskošnim slikama, nekad rascvjetanog, a nekad kamenitog i sumornog pejzaža. U tim poetskim slikama dominira klasična (starinska) predmetna ravnoteža, kao da se spaja "mistika" epskog ("Otac") s poetičnošću svakodnevnog života, kao da se neprekidno obraća sa: "Ubogi druže dubrava i vrela" "Pred kolibama"), kao da "vjetar selom nosi elegiju bonu" ("Pogreb"), gdje "ranim pupom pupe gole grane" ("Sijači"), gdje "svjetlost čudesna polako se sliva" ("Sijači"). Tako se dolazi do neumoljive konstatacije da je pjesnikov zenitni trenutak i najviši stvaralački trenutak uslovljen hercegovačkim rođenjem i boravkom, jer mu je nadohvat ruke bila bogata hercegovačka duhovna (i herojska istorijska) baština, koja je inspirisala i napajala pjesnika vječno žednog, jer pjesnikova žđ za ljepotom ovozemaljskom je njegova ljubav neizmjerna.

Pod hercegovačkim zavičajnim nebom pjesnikov stvaralački žar se rasplamsavao, i dovoljan je i najmanji povod pa da mu se mentalna i stvaralačka energija pokrene. Iako je neprekidno u Hercegovini (uključujući tu i Boku), pjesnik kao da znatiželjno hodočasti hercegovačkim pejzažima i predjelima, u taj fascinantni svijet svjetlosti, legendi i istorijskih burnih događaja. Šantićev pjesnički slučaj jasno govori da je za autentičnost pjesničkog djela presudna stvaralačka preokupacija koja svoje izvorište i svoje sadržaje nalazi u korijenu svog porijekla, u svijetu djetinjstva i zavičajnosti ("Preprazničko veče", "Paš stari dome"), u kojem je živa i elementarna energija i arterija života vječna i nezamjenjiva usađenost svijeta prvobitnih utisaka, "gdje duša ljeta još rudi i tinja" ("Jeseni moja"), gdje se život punom čašom piye: "Ja sam ga žedan punom čašom pio" ("Moje tice, zbogom"). Šantić je svjestan da se preko istorijskih zavičajnih oblika života postaje svjestan sebe, svoga porijekla i svog postanka i opstanka i da je to istinski kosmopolitizam. Takvim shvatanjem pjevanja on nije odvojen od suštine naroda kojemu pripada. Zavičajnost je Šantićev internacionalizam koji ne poništava konkretan identitet. Tako je za Šantića nacionalno osjećanje jedino i pravo čovjekovo (ljudsko) obilježje. Šantić nam poručuje da se samo preko svoga sopstvenog nacionalnog iskustva i sadržaja možemo uključiti u svjetsku, univerzalnu ljudsku kulturu, jer bez nacionalnog identiteta i bez nacionalnog duha i karaktera nema ni personalnosti pjesničke, ni autentičnog stvaralačkog naboja i nadahnuća. U tom smislu Šantić je markirao svoje izvore ("Sa mojih izvora") koji su ga napajali zavičajnom bistrinom (pjesme iz ovog kruga je objavljivao u Letopisu, Novi Sad, a kasnije je neke i prerađivao). Takva usmjerenošć od pjesnika traži i angažovanost, što je Šantićevoj liri i odgovaralo.

Spoj nacionalne tredicije i savremene umjetnosti

U umjetničkoj prirodi poezije Alekse Šantića ukazuje se vertikala koja pjesnika, usprkos svim neprilikama, nosi snagom unutrašnje vokacije i pjesnikove potrebe da se posveti poeziji.

Rezultate te potrebe čitalac i danas razumije i čistim čulima učestvuje u "viđenju" i doživljavanju Šantićevog pjesničkog poduhvata. Da nije tako, Šantić ne bi bio pjesnik za sva vremena, jer ovaj je pjesnik znao šta znači odgovorno nositi ljudsko i pjesničko breme, šta znači prezivljavati rane i patnje naroda, šta znači trpjeti i šta je to praštanje, znao je šta znači opstajati usprkos svih nedaća, kako, gdje i kada blagu pjesničku riječ izgovoriti i upotrijebiti. Po tome je Šantić iskreni "isposnik", svesrdni vjernik trudoljubac, onaj što dobro zna da svako vrijeme svojim metodama programira čovjekove (ljudske) iluzije, onaj koji govori i sluti da je načiniti korak koji vodi tamo gdje traje svjetlost, dobrota dobrih ljudi i srećno postojanje, gdje domašava ljudskost ljudske mjere, gdje se od zemaljskog žara i njegove ljepote neće napraviti "krletka" koja sputava dobre ljude da dobro čine. Po tome je Šantićeva poezija "uputstvo" najvišeg reda budućim vremenima, jer Šantić je svjestan traumatizovanih i neurotičnih pitanja svoga vremena, koja su, na našu nesreću, i pitanja našeg vremena, i bio je svjestan da je život, sam po sebi, preopterećen bukom i košmarom ("Hajdemo,

muzo", "Na putu").

Simultanizam njegovog osjećajnog i cerebralnog prepleta stvara, posredstvom dubinskog pogleda koji besprijeckorno bilježi ovozemaljske zove i izazove, pjesnički glas u kojem melemno pulsira poezija jezika i jezik poezije a pjesnik se izdiže do tačke odakle je moguće u stihu, sviješću i srcem "moliti" se za čovjeka i za svijet ("Muzi"). Šantić nam se otkrio i otkriva učeno u jeziku i gramatički (zakonito) tvori svoje lirske slike u koje izliva gorčinu i nektar svoje duše, jer pjesnik je onaj koji nam se jezikom jedino i obraća (tvoreći pjesničke slike) i onaj koji gradi građevinu pjesme od tog jezika a po strogim zakonima korištenih poetskih oblika u kojima pokazuje moć svoje pjesničke prirode (sonet, tercina, duže pjesme u katrenima), i tako nam je ostavio duboke razloge svog postojanja, a te je razloge mogao da stvori pjesnik (ljudsko biće) prepun ljubavi za čovjeka, život i svijet, prepun bogatog duha i bogate duše.

Pitanja Šantićeve poezije su u prvom planu ona koja pokreću odnos prema nacionalnoj umjetnosti i poeziji, pitanja pjesničke (umjetničke) tradicije ali i pitanja odnosa nacionalne umjetničke tradicije i moderne umjetnosti i poezije, jer ta pitanja tada postavljena i danas su aktuelna i dodiruju suštinu samog bića poezije, njen ontološki status ("Paša poezija", "Hajdemo, muzo"). Ta su pitanja vaskrsnula u epohi moderne, dakle, u Šantićovo vrijeme. Prije svega, u prvi plan je stavljeno pitanje antropološkog, uopšte čovjekovog i čovječanskog, a u drugi plan (ili čak potisnuto) stavljeno je pitanje aktuelnog kulturnog trenutka određenog podneblja, u ovom slučaju hercegovačkog, pitanje lokalno fiksirano.

Pred Šantićevim očima vršena je internacionalizacija pjesničke umjetnosti i pjesničkog jezika. U tom jeziku obrazovana je i moderna leksika i moderna semantika koja nije u potpunosti, u Šantićevom slučaju, pogotovo, i nipošto značila degradiranje svih nacionalnih i regionalnih činilaca i, šire gledano, mnogih regionalnih pitanja, uslovljenih tradicijom i mitom. Ta pitanja, koja u regionalnom vaznose suštinu suštine, posjedovala su moć da uđu, da se uklope u univerzalni, a "dijalektima" i idiomima raznovrstan, pjesnički jezik. Bilo koja pjesma Šantićeva potvrđuje i eksplicira navedene konstatacije. Tri pitanja koja je postavio Kandinski, kao izraziti predstavnik modernizma u slikarstvu, potpuno se odnose i na Šantićev slučaj, a ta pitanja glase: "Umjetnik je u obavezi prema vječitim zakonima sopstvene umjetnosti, u obavezi je prema nacionalnom biću dokle god nacije budu postojale, i najzad, odgovoran je prema sopstvenom talentu (Kandinski: Tri

mistična zakona unutrašnje nužnosti). Navedena pitanja su i po horizontali i po vertikali, i po sinhroniji i po dijahroniji, zamjerila Šantićev pjesnički slučaj, uz dodatak (kao četvrti pitanje) da je Šantić bio krajnje odgovoran prema sopstvenom vremenu. Doduše, u Šantićevom slučaju ne radi se o sporadičnoj društvenoj pjesničkoj misiji, što je bilo karakteristično za modernu i modernizam, već o pjesničkom ukupnom i totalnom "uranjanju" u svoje vrijeme i u nacionalnu tradiciju.

Kroz univerzalnost pjesničkog jezika, moći simbolizacije, ostvarilo je plodonosnu spregu antropološke neminovnosti i zahtjevnosti da je stvaralač (čovjek) "osuđen" proizvoditi oblike i pridavati im značenja, i odgovornosti pjesnika prema sopstvenom narodu i sopstvenom vremenu.

Šantićeva modernost i svevremenost leži i u tome što se njegovo poimanje etniciteta svojom semantikom i simbolikom ukloplilo u antropološko, kao asimilatorni faktor moderne umjetnosti, jer su ti faktori olakšali prilaz momentima nacionalnog i to je Šantić iskoristio. On je tačno određenom atmosferom i prostorom omogućio "ustanovljenje" predmetne stvarnosti koja u jezičkim elementima i znakovima obznanjuje prisustvo "nečeg" što osjećamo i "vidimo" kao posebnost dešavanja u datom vremenu i prostoru, a sredstvo je prepoznavanja identiteta etnosa. Korištenje simbolike i epa, te mita u korpusu tradicije Šantićeva je "oneobičavanje", koje je bilo, samo na drugi način, osnovno sredstvo ruske avangarde kasnije, u drugoj polovini 20. vijeka (slikari su koristili tradiciju srednjeg vijeka, elemente srednjovjekovnog ikonopisa).

Bogata prošlost Srba Šantićevo nadahnuće

Nije ništa neobično i to da je Alekса Šantić duboko bio svjestan postojanja relevantnih i "vječitih" tipova oblika i "sklopova" formi, u kojima se prepoznaje univerzalnost antropološkog supstrata. Ti oblici i te forme vode nas na sličnost s onim što se očituje kod arhetipskih i simbolskih predstava.

U pjesmi sve to može djelovati, a kod Šantića je to evidentno kao komplementarna cjelovitost. U Šantićevom slučaju, a u prilog već rečenog, prosto se ne može a da se ne konstatuje kako je ova poezija čvrsto "razumijevanje" veze onoga što se dešavalo i zbivalo u ranijim nacionalnim i kulturnim "platformama" i moderne umjetnosti Šantićevog vremena, ali i ovog našeg.

Šantićev pjesnički slučaj pokazuje koliko su te "veze" umjetnički produktivne (u slikarstvu se djela modernih umjetnika "usaglašavaju" s principima vizantijске ikonopisne estetike). Principom "koherentnih optika" može se razumjeti damaranje u dubinama Šantićevih pjesama srpske epske i srednjovjekovne pjesničke "ponornice". To damaranje jedna je od brojnih veza duboke Šantićeve vezanosti za moderna pjesnička viđenja, za moderan pjesnički jezik. Naravno, za Šantića navedena tradicija nije nešto kanonsko što treba ponavljati, već ta duhovna nacionalna baština postala je živa i životna matica u "rijeci" Šantićeve poezije i njene modernosti. Ovaj pjesnik je jasno pokazao koliko je i kako moguće prožimanje prošlosti i moderne Šantićevog, ali i našeg vremena i to je jedan od "dokaza" Šantićeve savremenosti i svevremenosti.

Prošlost srpska je za Šantića bogat "majdan" inspiracije za samosvojna navedena prožimanja (ta će se prožimanja bogato nastaviti na drugačije načine kod pjesnika našeg vremena, ali je bitno da je tim prožimanjima Šantić u okvirima srpske moderne široko otvorio vrata). Da bi krenuo u te vode, koje je moderni pjesnički jezik omogućio svojim opštim antropološkim kodom, Šantić je morao dobro upoznati srpsku duhovnu tradiciju i na osnovu toga napraviti moćan prodor u prostore modernog pjesničkog iskaza i izraza. U tim prostorima ovaj je pjesnik našao pravi i potpuni stvaralački podsticaj nošen "vjetrom" moderne pjesničke klime, a sve u traganju za sopstvenim pjesničkim kodom. Kroz sve pjesme, ako se prati hronologija njihovog pojavljivanja, i Šantić je pažljivo i polagano opipavao pjesnički teren, a uvijek je to činio vrlo senzibilno. To opipavanje terena vodilo ga je do suštinskih datosti, gdje se simbolski "piktogrami" pretaču u "ornamente" koji sa sobom nose i pronose tragove svekolikog prožimanja formi, oblika i "sadržaja" koji uvijek nisu vidljivi i fiksativni, ali su čulno dokučivi. Tim prožimanjima i tim "ornamentima" (slikarski rečeno) Šantić je sebe tražio u svom vremenu, i našao se ne samo u svom vremenu već i u vremenima koja su slijedila. S tim traženjem i iskustvom sam se prosvijetlio, ali je i svijetlio dušu hercegovačkog čovjeka i "oslobodio" je sumnju tog čovjeka od magli i mraka ("Moja noći", "Na putu", "Jesenji moja"). Živa imaginacija ovog pjesnika je neprekidno otvoreno jednaka i za ono što se u prošlosti zbivalo, prema drevnom, ali i još pojačanje prema najaktueltijem što se događalo u njegovom vremenu, bilo da je to istorijska, društvena (okupacija BiH) ili pjesnička. U oba svijeta, onaj drevni, i sadašnji, on je uranjaо pjesnički, tražeći suštinu življenja i opstanka čovjeka u svijetu i svijeta u čovjeku. Može se reći da su Šantićeve pjesme, bolje reći, cijeli pjesnički opus, zaokruženo traganje za spojem tradicionalnog i modernog, a rezultat tog traganja jeste to da se Šantić našao u vrhu srpske moderne i na tom mjestu do danas ostao.

U semantičkom okviru ova poezija nema neposredniju, ni veliku "dozu" spiritualnosti (poezija je sama po sebi spiritualna), ali nasuprot tome ima preveliku "dozu" poetičnosti. Zapravo, Šantić je bio duboko svjestan semantičkih mogućnosti jezika moderne poezije, pa je izdašno koristio modalitete te semantike u svrhu ostvarenja poetičnosti, umjetničke dimenzije. Preko tih modaliteta (ili kroz njih) prati se "razvojna" linija Šantićevog poetičnog ostvarenja sveprožimanja: istorije i epa, mraka i svjetla, ružnog i lijepog, dana i noći, dinamike čovjekovog življjenja i statičnosti istog, a sve zarad bazičnog sveprožimanja na antropološkom nivou kad se "usaglašavaju" drevni simboli sa savremenim. Ontološki gledano, ova poezija govori nam tako da bismo znali da smo ono što jesmo sa svojim čulnim i mentalnim habitusom, sa istančanim osjećanjima, s posjedovanjem znanja o vrijednosti svijeta i nas u njemu. Ako time nije osvojio visoko mjesto u svjetskoj istoriji književnosti, u srpskoj književnosti je zaokružio svoju "ličnu legendu" (prema Koelju), a to je dovoljno što jedan pjesnik može da uradi.

Malo je pjesnika, poput Šantića, u čijoj poeziji, ma o čemu ona govorila, pulsira život nejednakosti i nasilja i zato se svijet dobra teško i s mukom uspostavlja, a nagrada za dobročinstva kasno stiže ili nikako ne stiže (Fransoa Vijo u "Baladama obešenih" kaže: "jer sve što nas milošću zaduže/zasuće bog svojim počastima"). U tom smislu Šantićev pogled je oštar, ali oštar vid intuitivnog pjesnika (Gete je za mladost govorio da ima oštar pogled, ali "mutan umni vid"). Ako se prihvati činjenica "da je delo pupkom vezano za svog tvorca, a tvorac za svet" (Sreten Marić, u predgovoru "Velikom zaveštanju" Fransoa Vijo), onda je dvostrukost pupčane vrpce u Šantićevom slučaju naglašena i pjesnikovom životnom empirijom, jer na bogatom iskustvu počiva i bogata poezija.

Šantićeva rijeka poezije u biti čovjekove suštine

Baš zbog raznih pojavnosti nejednakosti, i u poeziji Alekse Šantića spaja se nespojivo, a to znači da je dramatičnost života i življjenja ekvivalent svakog postojanja, u kojem se, putem pjesme spaja nebo i zemlja, dan i noć, početak i kraj, rađanje i smrt, tuga i radost, voda i vazduh, čovjek i žena, svjetlo i tama, i sve to svijetu daje novi smisao a čovjeku otkriva skrivena značenja tog svijeta, otkriva nove boje, nove mirise, nove zvukove i pokrete.

Zadatak poezije, pored ostalog, pa i ove, jeste da "opipa", ili nagovijesti onaj nevidljivi i nedodirljivi svijet čije je prostranstvo iza ovog našeg svijeta stvari i snova. I sve to pokušati dokučiti riječima, izraziti da sve, ako je moguće, bude prezentno. Ogroman je napor izražavati svijet koji je sam po sebi riječima nedostižan, i tu počinje protivrječnost "ukotvljena" u ovom našem životu koji je takođe protivrječan, jer je sazdan od krajnosti i na "tenziji" tih krajnosti počiva. Šantićeve pjesme "otvaraju" kapiju između dva navedena svijeta. Treba otvoriti kapiju koja se nalazi između riječi i čutanja, dinamike i statike života, između nepostojanja i postojanja, između jave i sna, slutnje i djelanja.

Poezija briše granicu između tih svjetova i stanja, i sve to "utače" u rijeku poezije koja je suština čovjekove suštine.

Šantić bi najradije da izmijeni protivrječnosti, u svojoj bašti punoj plavih jorgovana zasadio svjetlost i kao pravi i čisti hrišćanin omogućio onom bližnjem (kome je potrebna pomoć) i onom drugom da nađe mjesto u nečijem egocentrizmu, u kojem se narcisoidnim egom suprotstavlja svakom približavanju. Ta Šantićeva bašta nije samo njegova, ona je "proizvod" (dar) proistekao iz njegovog susretanja sa svijetom i drugim ljudima, s kojima je razmjenjivao riječi, s kojima je sticao iskustva, s kojim se "aktivno" sretao u sukobu ili u saglasju, jer riječi pjesme su cvjetovi jezika, a "bašta" je još ljepša ako su ti "cvjetovi" u savršenom poretku, a kod Šantića je upravo tako, jer je uvijek upitno koliko ima mjesta za vizije i slutnje, a koliko se sve svodi na svakodnevne reakcije. Nije li život jedno beskrajno i monotono repriziranje ili je život dinamika koja ne da mira? Šta se sve zbiva na relaciji pragmatičnosti i iznenadenja, koliko ta opreka pritišće sama po sebi. Nije li Šantić u nekoliko pjesama poželio mir u bučnom životu, od kojeg je bježao iz "lude vreve" ("Hajdemo, muzo"). Nije li Šantiću dosadila matrica života po kojoj se sve bezlično umnožava?

Nije li Šantić bježao, jer je bio svjestan da je dinamika savremenog življenja (šta bi tek danas rekao) u stvari jedna neprekidna uspavanka - kakav paradoks - jer san čovjeka je da leškari i drijema.

Svako vrijeme, pa i Šantićevo, poznaje umjetnost preživljavanja i proživljavanja umjetnosti, da li se to "obznanjuje" u socijalnim slikama ili shvatanju (misaoni sloj pjesme) da je izlaz bježanje u san ("Veče na školju"), istrošenost modela življenja izvor je svakojakog nasilja, jer je istrošenost zloduh vremena, šta je pritajeno prisutno u činjenici kad "pučina plava/spava" i šta simbolizuje ta nematerijalna plava boja (slikari je smatraju nematerijalnom) i šta obznanjuje činjenica kad "jeca zvono bono" - nisu li se poistovjetili krik i uzdah, čuđenje i rezignacija, vizuelno i akustično, govor i čtnja, java i san (kad jedno u drugo ulaze) - a sve "pred likom boga svog" ("eče na školju"). Paradoks je nezaobilazni dio "mehanizma" življenja, jer postavlja pitanje jedinki kako će se uklopiti u različito mnoštvo, ali postavlja i pitanje mnoštvu od kakvih je jedinki sazdano, od onih što čute i kleče "pred likom boga svog" ili od onih koji vjeruju kad "trne zadnji rumeni zrak" da nije sve ugašeno.

Šantićeve pjesme nesumnjivo - i kad govori o bezizlazu -poručuje da ono što vjeruje i što se nada može da postoji i ima pravo na postojanje, jer to daje smisao životu i svijetu, a sve drugo je besmisleno. U tim relacijama treba tražiti pjesnikovo jako i ambivalentno doživljavanje, pogotovo što je dinamika događanja počela potiskivati doživljavanje (danас je to pogotovo evidentno). Na tragiku vremena (srpska istorija puna je takvih vremena) niko ne može biti rezistentan, a pjesnik pogotovo. Pjesnik je taj koji će da prepozna bol i pojedinca i naroda ("Mi znamo sudbu") i kad su drugi "utrnnuli" u nemaštini i bijedi. Ta količina patnje i bola (sve to nastaje raznim oblicima nasilja i protivrječnosti) "ukotvila" je Šantićeve pjesme u naše vrijeme, jer se radi o poetski autentičnom bolu. Radi se o pjesnikovom poniranju u dušu njegovog vremena i jednom načinu samootkrivanja o iznošenju rezultata tog otkrivanja na površinu života (do toga se dolazi i kad Šantićeve pjesme čitamo "doslovno" i kad ih čitamo "simbolički"), jer Šantić je pjesnik koji ne animira već stvara, a pogotovo kad se u obzir uzme faktor iznenadenja koji upravlja svekolikim življenjem. U tom smislu pjesnik riječi nije trošio (što rade ekvilibristi), već ih pjesmom bogatio. Vrhovni vladar svijeta je strah, pa je Šantićeva poezija i odgovor toj notornoj činjenici, pa otuda paradoksalna "mimikrija" svojim gledom "zaviruje" u mrak čovjekove nutrine, u kojoj se "prepliću" anima i animus.

U našem vremenu lažnog obilja svijet je pun primjera koji potvrđuju da je Šantić naš savrsnik, pogotovo ako se tome doda moć i "nesputanost" emocija, "neposrednost" i izvornost kazivanja (bez obzira na to što cijela pjesma prelazi u simboliku) i kad slavi ljubav, život i trenutke radosti. To je zbog raskošne "opreme" u Šantićevoj pjesmi "Balada", kad se ne ide na nebo "da se nabere zvezda" (pjesma je ispjevana ekavski). Inače, u Šantićevom dijalogu sa svijetom trajnost života i svijeta više je nego opipljiva ("Pogreb"), i uporno se od života traži prirodnost koje nema, a nema je jer život postaje sve više izvještačen i ta izvještačnost manir je njegovog napretka ("Hajdemo, muzo": "željan sam lica bez laži i maske").

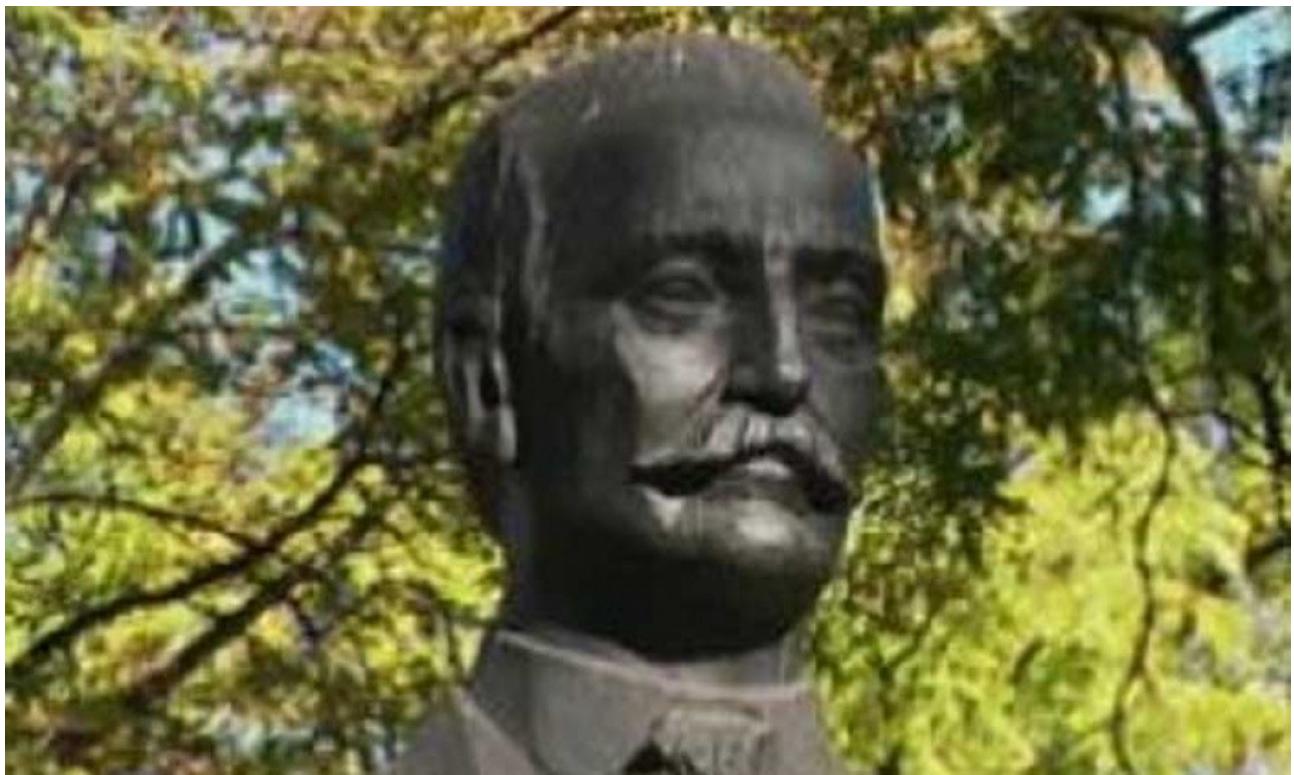
Ta raskošna opreka počiva na pjesnikovom shvatanju da misao dolazi iz srca, a osjećanje iz razuma. Srčanost misli i osjećajnost uma ukrštaju pjesničko saznanje sa skustvenim. Da nije poezije, vjerovatno se ne bi spoznala vrijednost ličnog doživljaja i raskoš metaforičnog govora.

Pjesma "Veče na školju" nagovijestila trajnu nadu

Šantićevo poezija je jedan od mogućih odgovora na izazove njegovog vremena, ali pjesničkih poetskih odgovora, a sa svim oprekama koje pjesma svojim "isceljenjem" donosi.

Da ta poezija nije bila svjedočanstvo svoga vremena (što obično biva proza) govori nam njen pjev kao današnji glas, koji "odslikava" čovjeka u njegovoј naravi. Ova je poezija uspjela da pobegne od direktnog odnosa prema društvenoj stvarnosti, mada je ondašnja društvena stvarnost provokativno usložnjava i uskovitlava, kako u "logici" tako i u simbolici. Istina je da je ljudski život ponovljiv, ali je neponovljiva ljudska (čovjekova) jedinka, jer su individualni životi jedinstveni. Od

tog saznanja polazi i Šantićeva poezija, i kad joj je gledanje s vrha gledanje s dna, i kad je gledanje s dna gledanje s vrha, jer padanjem se raste, a rastom se pada.

Da nije poezije univerzalnost i raznovrsnost čovjekove autonomije od svih mogućih sabiranja "bila bi" upitna, toliko delikatno upitna da bi se klupko bivanja odmotavalo monotonije nego što se namotavalo, jer poezija (umjetnost uopšte) nastaje iz iskustva pojedinca, a ne iz iskustva kolektiva. Poezija postoji u prvom licu, i njeguje se (stvara). U ime sopstvenog "ja", a da bi se obznanilo to "ja", pjesnik se odvaži da postoji. Ta odvažnost Šantićevog postojanja utemeljilo je njegovu poeziju, jer smisao je poezije lični svijet pjesnikov (čovjekov) i ko poriče taj svijet, negira sam smisao poezije. Već je Viktor Igo govorio da govoriti o sebi znači govoriti o drugom i tu je ta "raskošna" opreka poezije, lirike posebno, jer lirska pjesma - a Šantić je lirik - afirmiše individuu, njeno lirsko "ja", njenu osobenost i posebnost, jer objektivan sadržaj svakog vremena i prostora može postojati (okolnosti, situacije, predmeti, ideje, običaji), ali je nemoguće u tom smislu zamisliti i objektivan doživljaj, a doživljaj je predmet poezije (umjetnosti), pošto sadržaj mogu imati svi i može ga "stvarati" svako, ali onaj koji objektivan sadržaj doživljava snažno i umije to da iskaže, može se smatrati pjesnikom. U tom smislu Šantićeva poezija je eksplisitna da svako traganje za postojanjem vodi kroz lavirint ličnosti, kroz individuu a ne kroz (i preko) spoljašnje datosti svakodnevne stvarnosti, jer ta se pitanja postojanja tiču najdubljih slojeva čovjekovog bića. Potreba bića da kroz sebe traži svrhovitost postojanja jeste u samom njemu, a ne u nečemu spoljašnjem (mada spoljašnje kao podsticajno treba zanemariti), jer kako bi rekli filozofi, esencija (postojanje bića) vodi kroz egzistenciju (datu stvarnost). Šantićeva poezija govori koliko "ja" (esencija) želi da bude u stvarnosti (egzistencija), jer nezamisliva je egzistencija bez samosvjesne (i u pjesničkom smislu, a ne samo filozofskom) esencije. Poezija je dokumentarnost bivanja bića i ne može se svoditi na dokument vremena. Šantićeva poezija ne svjedoči (ako svjedok treba da bude) o tome kakav je bio svijet svjetu, ona je svjedočanstvo ličnog u vremenu, mada još i danas poneko misli da je ona (pozija) svjedočanstvo vremena kroz lično. Svaka Šantićeva pjesma je "dokument" o postojanju bića, a to znači, njenog tvorca, ta govorna tvoriteljnost je pravo pjesnika (bića) na lično, pa i onda kad je sadržaj pjesme objektiviziran na nešto drugo.

Nigdje se bog i čovjek tako direktno i čvrsto ne sreću kao u svakodnevici kad "jeca zvono bono", kad se masa otuđenih ljudi dodiruje samo u interesnoj sferi. Zapravo, govoreći o čovjekovoj

hercegovačkoj svakodnevici, naš pjesnik govori čovjeku da je daleko od onoga što bi on trebalo da bude, trebalo bi da bude ono što, po bogu jeste - čovjek.

Pojava sna na kraju pjesme "Veče na školju" jeste pojava nove i trajnije nade, jer je očito da je svuda hercegovačka svakodnevica oslabila čovjekovu nadu, ili je tu nadu uništila. Beznadežnost i očaj su životna podloga Šantićeve poezije, ali ta beznadežnost nije u odsustvu boga, već u prisustvu prevelike količine zla. U Šantićevoj poeziji damara psaltirska intonacija o bogu kao vječno prisutnoj odsutnosti. Šantićevo poimanje čovjekove situacije ne može se svoditi na nivo bogostavljenosti, a to znači da izmiče svakom pokušaju racionalizacije u smislu "pojašnjenja" čovjekove situacije i njegove ljudske priče. Svaki čovjek u tijelu svom trebalo bi da vidi boga poput starozavjetnog proroka Jova, jer Šantićevom poezijom damaraju u beskrajnom nizu biblijska iskušenja. Smisao čovjekove egzistencije je prolaziti kroz iskušenja i stradanja, jer samo poslije toga život ima smisla. Za Šantićevog lirskog subjekta bog je uvijek prisutan, bez obzira na to da li ga taj subjekt priziva ili ne priziva. Taj lirski subjekt je izuzetno trpeljiv i ima enormnu količinu ljubavi za boga i Hercegovinu, a to je u skladu sa shvatanjem da je pravoslavlje vjera ljubavi, vjera srca i duše. Ta i takva ljubav vjeruje i nada se u toj vjeri. Ta trpeljivost u vjeri i nadi sluti ulazak u vječnu zajednicu (vječno sjedinjenje) čovjeka i boga, i ne krije li se to baš u stihu da "san sve bliže stiže" ("Veče na školju") na samom kraju pjesme, kao na kraju ovozemaljskih iskušenja. To će reći, da se u Šantićevim stihovima ne krije marginalizacija čovjekovog, i hercegovačkog duhovnog života i vrijednosti tog življenja, jer materijalno bogaćenje depersonalizuje čovjeka, što se već u Šantićevo vrijeme najavljuvalo. Nije li san koji sve bliže stiže ekvivalent te duhovnosti koja nadjačava svakodnevnicu, glad siromašnih, jer duhovna glad nadjačava socijalnu nepravdu, a to podrazumijeva da je vjera život koji podrazumijeva prisustvo boga kroz duhovnu glad, jer je duhovni identitet osnova vaskolikom bivanju, a ono se, po pravilu, odvija u istorijskim maglama i njihovim svakovremenim opasnostima, jer je evidentno kroz svaki Šantićev stih, ma o čemu pjevao, da se u tim istorijskim maglama zamagljuje moguća istina, ali i istina onoga što je moguće u datom vremenu i prostoru. Sve je to u prepletu podloga Šantićeve pjesničke inspiracije, koja stihovno "povezuje" niti pocijepane paučine života, u kojem dolazak sna, u stvari, jeste dolazak ostvarenja onoga što sadrži vjekovno nadanje. Dolazi življenje koje je vrijedno života i život koji je vrijedan življenja. U stvari, ugroženima od života (u životu) nada se ostvaruje snom, a san se bogati nadom. U ovom slučaju san je vrijednost i datost a nada je smisao. Tako se besmisleni život osmislio putem sna. Na izvorima Šantićeve inspiracije javljaju se pomiješana osjećanja kao valjani ekvivalent komešanja života i njegove opšte nestalnosti. U prolaznosti svijeta Šantić je sagledao sopstvenu prolaznost, a to znači i prolaznost čovjeka, i uvijek otvorenih očiju i aktivnih čula, postavljajući pitanja a ne čekajući odgovor. Možda zato što je svjestan da je sve sadašnjost, a ona jedino može da svjedoči o praznoj ili bogatoj duši u apsurdu vremena i vremenu apsurda, kome se beskonačno služi kao beskrajnoj varki.

Dnevne novine "Fokus" - fejlton

Piše:Sreten VUJKOVIĆ
